

Вступ

Іпполіт був молодиком, якого не хвилював секс. Секс його зовсім не цікавив: «Він нехтує любовним ложем і не хоче мати нічого спільного зі шлюбом». Єдине, чого він жадав, – блукати лісами на околицях Трезена, грецького міста часів бронзового віку, та полювати на диких тварин.

Афродіта, богиня кохання та сексуальності, ненавиділа Іпполіта. Юнак надавав перевагу полюванню, а не сексові, й усіма своїми вчинками демонстрував зневагу до богині кохання, вважаючи її не надто значущою, ба навіть «найгіршою серед богів».

Афродіта не могла дозволити, щоб Іпполіт залишався безкарним за те, що він ігнорував її царину – сексуальне життя. Гарний юнак помер, впавши з воза, коли його кінь перелякався посланої богами потвори.

Це більш ніж просто захоплююча історія з грецьких міфів¹. У долі Іпполіта відбивається справжнє релігійне переконання, що боги не просто хотіли, а й вимагали від нас сексуальної активності. Статева стриманість була зовсім непринятною.

Релігія за і проти сексу

Міф про Іпполіта й Афродіту немає нічого спільного з буденним сприйняттям сексу релігією. Із заголовків новин може скластися враження, що на сьогодні релігії значно більше стурбовані темою сексуальності, ніж будь-коли. І картина значно відрізняється від тієї, що була у випадку з Іпполітом. Те, що ми бачимо, є релігійною відмовою від сексу. Релігії засуджують секс, секс із неправильними людьми, з неправильної причини, у неправильний час і в неправильному місці. Їх обурює, що про секс надто багато пишуть і говорять; їх бентежить, що про секс пишуть і говорять неправильно. Часто засудження настільки потужне й одностороннє, що може здатися, ніби релігії повністю відкидають секс як такий.

Як так сталося, що одна релігія засуджує тих, хто утримується від статевих зносин, тоді як інша засуджує сексуально активних людей? Це питання, на яке важко дати просту відповідь. Саме питання не належить до легких. І навіть грецька релігія, з якої походить історія Іпполіта й Афродіти, визнає не всі форми сексуальності. Якщо люди не дотримувалися б низки допустимих релігією складних правил сексуальності, це мало б серйозні наслідки. Незважаючи на те що трагічна доля Іпполіта виявляє основні вірування в Стародавній Греції, вона є лише однією складовою в заплутаній головоломці взаємозв'язку між сексом і релігією.

Але й сьогодні картина значно складніша, ніж може здатися з новинних заголовків. У достатньо односторонньому ставленні релігії до різних форм сексу легко не помітити певних нюансів. Ми не бачимо, як більшість із цих засуджень одночасно передбачає і релігійне схвалення сексу, проте, звичайно, тільки «правильного сексу». Осуд і схвалення сексу зазвичай ідуть пліч-о-пліч. Аналізуючи взаємозв'язки між сексом і кожною окремою релігією, потрібно акцентувати на межі між тим, що прийнято, і тим, що заборонено, між священним і проклятим.

Основні правила сексуальності

Жодне з відомих суспільств не існувало без правил щодо сексу. Щасливі моряки, митці та соціальні антропологі іноді заявляли, що вони знайшли на таких собі райських тропічних островах повністю вільні в сексуальному сенсі суспільства, суспільства без будь-яких табу для сексуальності. Але це завжди було ілюзією. Ці гості здалеку знайшли культури із зовсім незначними обмеженнями в царині сексу, властивими для їхніх країн; водночас вони не були в змозі ідентифікувати всі чужі для них локальні обмеження.

Важко й, імовірно, навіть неможливо визначити, що було спочатку – цивілізовані види сексу чи релігійні правила сексуальності. Чи було так, що різні вказівки та заборони щодо сексуальності вперше виникли незалежно від релігії, а тільки пізніше цьому було надане релігійного значення? А чи релігійні правила сексуальних норм з'являлися незалежно від справжньої сексуальної поведінки людей, для того щоб потім спрямовувати сексуальну поведінку в нове русло? Чи, може, релігії спочатку забороняли тільки ті види сексу, які вже існували в

людському суспільстві, або ж прийняли та змінили нашу сексуальну поведінку від самого початку?

Звичайно ж, наші предки мали статеві контакти значно раніше, ніж релігію. Секс існував уже тоді, коли ще наші пращури сотні мільйонів років тому були невеликими клітинними скупченнями. Невідомо, що передувало: чіткі правила сексуальності чи релігія. Зоологи зазначають, що навіть тварини мають різні моделі поведінки, які впливають на їхню сексуальну активність. Але і їх не можна визначити як правила сексуальності. Однак усі відомі нам суспільства мають чіткі правила сексуальності, проте коли саме вони з'явилися, невідомо. Ми маємо справу з чимось настільки давнім, що вже неможливо дійти достовірних висновків.

Тварини не мають релігії. Древні печерні малюнки та розкішні захоронення вказують на те, що релігія існувала вже дуже давно, можливо, ще до появи людства. Тому є важливим питання: чи завжди релігія регулювала людську сексуальність? Із найдавніших письмових джерел нам відомо, що релігія забороняла й засуджувала різні форми сексу. Усі дослідження дописемних культур демонструють одне й те саме. Як у стародавніх суспільствах, так і в традиційніших існує співвідношення між релігійними й більш загальними правилами сексуальності – вказівки та заборони часто є релігійними.

Незалежно від того, як виникли відносини між сексом і релігією, зрозуміло, що неймовірно розмаїття складних сексуальних структур різних суспільств було сформоване через комплекс культурних і релігійних процесів. Немає стандарту щодо того, як релігія ставиться до людської сексуальності. Той вид сексу, що одна релігія вважає взірцевим, ба навіть священним, відкидається як щось огидне іншим віросповіданням. Проте є дещо спільне для всіх цих моделей: жоден із типів сексу, пропагованих різними релігіями, не передбачає його природного обмеження. Це завжди питання окремих культур.

Чому секс і релігія?

Те, що релігія передусім обертається навколо віри, є недавнім явищем. Насамперед ми бачимо, що релігія, мабуть, дедалі більше переймалася питанням правильності поведінки, де секс часто відіграв центральну роль. Переконавання, що виконання певних дій має основоположне значення для релігійної практики, ніколи не втрачало

своїї чинності, а досі присутній релігійний акцент на сексуальності є гарним прикладом цього.

Але й серед тих складних релігійних рамок, які регулюють поведінку, можна помітити, що секс відіграє достатньо своєрідну роль. Існують релігійні правила щодо того, як ми маємо поводити себе, як ми повинні їсти, покривати чи не покривати голову, як умиватись, як поводитися під час богослужіння. Іноді через ці правила люди навіть вдаються до вбивств. Достатньо багато людей загинуло через те, що їхнє сексуальне життя не збігається з релігійним баченням інших. Ніщо так не залучає до дії в релігійному контексті, як секс. Католицька церква Іспанії протягом майже сорока років ігнорувала систематичні утиски більшості основних прав людини з боку Франко, та коли демократичний уряд запропонував дозволити шлюб для геїв, церква відразу ж організувала сотисячні демонстрації вірян².

Сьогодні більшість релігій уже відмовилася від ідеї, що вони зможуть змусити всіх притримуватися однієї справжньої віри. Однак ті ж самі релігії прагнуть нав'язати суспільству певні аспекти своїх вірувань, а сексові зазвичай надають першочергової уваги.

Що ж такого особливого в сексі, що робить його центральним, а іноді єдиним предметом розглядання для багатьох релігій? Неможливо знайти чітку відповідь на таке питання, до того ж відповідь буде варіюватися залежно від релігії, про яку йдеться. У багатьох релігіях секс постає потужним явищем насамперед тому, що гетеросексуальний вагінальний статевий акт є єдиним способом продовження людства. Для багатьох конфесій, які чи то підтримують секс, чи то утримуються від нього, достатньо важливо наслідувати те, що роблять боги або що робили перші взірцеві люди від початку часів. Багато релігій розглядають секс як дещо таке, що унеможливить наше спасіння, інші – як те, що заважає використати весь наш потенціал. Водночас, згідно з іншими релігіями, деякі види сексу необхідні для догодження богам. Але поки не всі релігії однаково переймаються питаннями сексу.

Іншу причину, чому релігії так прагнуть контролювати секс, ми, можливо, знайдемо, якщо подивимось, які наслідки спричинив жорсткий релігійний контроль. Після того як релігія почала контролювати сексуальне життя людей, цей контроль включав не тільки прямий нагляд за найінтимнішими царинами приватного життя. Будь-який контроль впливає на все життя людей і має далекосяжні наслідки. Через різні вказівки та заборони щодо того, коли, у який спосіб і найголовніше з

ким ви можете мати статеві контакти, визначає не тільки вашу сексуальність, а й те, з ким ви зможете пов'язати себе в особистому плані, якими будуть ваші діти й онуки, ваше коло спілкування, ваші союзники, те, як ви проживете своє життя. Отже, секс часто є ключовим чинником, за допомогою якого релігія може контролювати ваше існування задля того, щоб ви досягли порятунку й спокути.

Хоча гомосексуальність і гетеросексуальність як маркери ідентичності є достатньо модерним феноменом, сексуальність завжди була вирішальним чинником у тому, як визначається людська ідентичність. До того ж у рамках багатьох релігій сексуальні канони підтримували та закріплювали ідентичності та категорії. Ваша стать, сімейний стан, релігія, етнічна належність, належність до певної касты – все це важливі релігійні маркери ідентичності. Для того щоб контролювати людську сексуальність, релігії закріплюють і підтримують ці священні категорії. Порвавши з релігійними вказівками та заборонами, ви порвете одночасно й з усією вашою ідентичністю.

Урешті-решт, релігійно-сексуальні переконання визначають нашу ідентичність як особистості. Отже, усе, що виходить за рамки релігійно-сексуального обмеження, слід розуміти як неприродне. Якщо ви робите щось не так, як від вас очікується, ви не є порядною людиною.

Контролюючи статеве життя людини, релігія огож і керує її життям, ідентичністю та, кінець кінцем, розумінням щодо того, що таке бути людиною. Тому релігії борються за те, щоб світська влада нав'язувала релігійно-сексуальні переконання, щоб найважливіші релігійні життєві правила сприймалися як очевидні та природні. Незважаючи на те що релігії не в змозі змінити вас, контролюючи ваше сексуальне життя, вони змусять вас жити за правилами, яких має дотримуватися справжній вірянин. У такий спосіб вони проведуть вас крізь довгий шлях до порятунку й того, що вони вважають за досконалу людську природу.

Отже, стає зрозумілішим, чому більшість релігій ставить такий акцент на сексі. Також зрозуміло, коли йдеться про релігії, які повною мірою усвідомлюють, що вони більше не здатні контролювати всі частини суспільства. Проте їхні правила сексуальності прийняті як загальнолюдські правила, а отже, більша частина релігійно-ідеального суспільства все ж існує.

Основна ідея та структура книжки

Для повного подання всіх аспектів взаємин між сексом і релігією необхідно було опрацювати тисячі джерел. Тому слід спробувати ідентифікувати найважливіші та найтипівіші аспекти в цій галузі.

У цій книжці я намагався виявити деякі з найважливіших моделей сексуальної поведінки, знайдених у всіх значущих релігіях. Я знайшов також низку інших прикладів, які, звичайно, є менш показовими, проте значно важливіші саме через те, що вони подають різні варіанти того, як секс і релігія можуть бути об'єднані. Також коли йдеться про основні релігії, то слід звернути увагу на більш неістотні явища, оскільки вони часто грають важливу коригуючу роль у таких твердженнях, як «іудаїзм завжди...» або «в ісламі є...».

Це релігійно-сексуальне розмаїття повертає нас до вихідної точки: немає нічого очевидного або природного в тому, як релігії вказують і забороняють, благословляють і засуджують різні форми сексу. Секс стає священним або огидним залежно від того, як його визначає та чи та релігія.

Коли ви пишете книжку про секс і релігію, не зрозуміло, як саме правильно подати матеріал. У такій книжці можна навести хронологічний звіт про те, як змінився зв'язок між сексом і релігією протягом усієї історії. Або розповісти про кожну релігію та про те, яку роль відіграє в ній секс.

Я вирішив обрати більш тематичний шлях. Розподіл розділів відбувається найактуальніші питання відношення сексу та релігії. Усе починається з того, як саме секс розуміється в релігійному контексті, з ким можна займатися сексом, секс як пряма релігійна діяльність і які наслідки може мати секс, на думку релігій, як для індивідуума, так і для суспільства загалом.

У першому розділі розглядаються релігійні межі й обмеження: як можна визначити, чи є щось релігійним, чи ні; як ми можемо зрозуміти певні правила сексуальної поведінки, типові для цієї чи цієї релігії, коли саме кожна релігія відображає так багато різних думок із приводу різних видів сексу?

У другому розділі розглядається змінне розуміння релігією того, що таке секс. Секс не представляє собою щось таке, що може бути природно обмеженим. Утім, ультраконсервативний мусульманський режим талібів карав жінок за те, що вони не прикривали свої шиколотки, що

вважалося злочином на сексуальному ґрунті, а неодружені християни мастурбують один одному з переконанням, що те, що вони роблять, не є сексом. Рамки того, що вважається сексуальним, варіюються залежно від релігійної громади. Це знову вказує на базове розуміння сексу як культурно створеного феномена.

Багато вірян переконано в тому, що нам краще взагалі не займатися сексом. Релігійний ідеал абсолютної заборони сексу є змістом третього розділу книжки.

Хоча секс зазвичай не є індивідуальною діяльністю, проте це не можна вважати беззаперечним твердженням. Як ми побачимо в четвертому розділі, секс із самим собою, звичайно, не тільки можливий, а й становить предмет уваги з боку різних релігій.

Темою наступного й найбільшого розділу є гетеросексуальність. Існує відмінність між різними формами гетеросексуальності. Хоча всі зазвичай осуджують гомосексуальність, часто багато хто забуває, що деякі (якщо, звісно, такі є) релігії дозволяють вільно займатися сексом із людиною протилежної статі. Засудження, вічне прокляття і смерть — це лише декілька покарань, які чекають на тих, хто не обмежується правильними партнерами протилежної статі, у правильні час і місце й у правильні отвори тіла. Цей розділ поділений на такі підрозділи: дошлюбний секс; шлюб як інститут; секс як обов'язок; секс як засіб розмноження; полігамія; секс поза шлюбом; розлучення, а також різні заборони й отвори.

Шостий розділ присвячений одностатевому сексу. Тоді як багато сучасних релігій зациклені на засудженні гомосексуальності, інші вважають одностатевий секс неproblemним, божественним або щонайменше кращим, ніж гетеросексуальність. Але гомосексуальність не завжди є цілісним поняттям: багато релігій визнають природними тільки певні форми одностатевого сексу й у той самий час засуджують всі інші.

Через посилену увагу, що приділяється статі у сучасних релігійно-сексуальних дебатах, ми часто забуваємо багато інших людських категорій, які також слугують основою для різних указівок і заборон. Деякі з них є темою сьомого розділу. Тоді як колір шкіри традиційно є важливим чинником для більшої частини християнства, ще більше релігій зацікавлені в можливості сексуальних зв'язків із кимсь, хто належить до іншої релігії. Якщо ми перенесемося на Схід, то побачимо, що кастова належність визначає сексуальність для індусів і багатьох інших народів.